

HÅKAN GERGILS:

Börskraschen och USA:s ekonomi

Socialdemokraterna har försökt utnyttja börskraschen i USA för att "bevisa" att det inte går att sänka skatterna och att marknadsekonomin inte är att lita på, utan att "Den Tredje Vägens ekonomi" är den enda rätta. Men hur ser det egentligen ut i USA? Hur är det med tillväxten, produktiviteten, budgetunderskottet, skatterna och sysselsättningsutvecklingen?

USA kommer att spela en viktig roll i den svenska valrörelsen. Frågan är om det blir genom korrekta fakta eller genom fortsatt förtal?

Börskraschen den 19 oktober förra året är ett faktum, men vilka var orsakerna? Och varför spred sig börskraschen till alla andra länder om felet var USA:s ekonomi?

Aldrig någonsin har man väl sett en allvarlig händelse utnyttjas så skamlöst som den svarta måndagen den 19 oktober 1987. Demokraterna i USA utnyttjade kraschen för att bana väg för en president ur egna led. Flera stora västländer, som England och Frankrike, skyllde kraschen på USA:s ekonomi. Felet är inte vårt, sade man högt med direkt adress Ronald Reagan.

Även här i Sverige har börskraschen utnyttjats politiskt. I vårt land är det socialdemokraterna som har utnyttjat den. För att "bevisa" att det inte går att sänka skatterna, att marknadsekonomin inte är att lita på, utan att "den tredje vägens ekonomi" är den enda rätta.

Vad har då alla dessa kritiker skjutit in sig på? Jo, USA:s ekonomi. I grunden skulle USA:s ekonomi vara svag och orsakat inte bara börskraschen, utan förstört hela den internationella ekonomin.

Är det så att USA:s ekonomi är svag? Ja, när Kjell-Olof Feldt och hans vapen dragare på finansdepartementet, Klas Eklund, säger så, tycks inga svenska journalister bemöda sig om att kontrollera påståendena. I TV2:s Rapport sade Christer Peterson att "svagheter i den amerikanska ekonomin har blivit allt mer uppenbara". Även Svenska Dagbladet deklarerade på ledarplats samma uppfattning.

I två månaders tid formligen förtalades USA:s ekonomi, utan att någon brydde sig om fakta. Hur ser det egentligen ut i USA? Hur är tillväxten, produktiviteten

Fil kand Håkan Gergils är tidigare ordförande i Aktiespararna och har tillsammans med Leif Widén utgivit boken "överraskningarnas val" om det svenska valet 1985.

och sysselsättningsutvecklingen? Har industriproduktionen gått bakåt, som många påstått? Dessa ganska lättfram-plockade fakta tog svenska massmedia inte fram under den höst som gick.

Först vid årsskiftet gick det tydligen upp ett ljus för en del ledarskribenter. I en förstaledare frågade Dagens Nyheter om vi inte svartmålade USA. Svenska Dagbladet skrev ledare med en del fakta om USA:s verkliga ekonomi. Men fortfarande, när detta skrives i början på 1988, har vi långt kvar innan svenska massmedia ger en balanserad bild av USA.

Hur ser det då ut i USA? I denna artikel skall jag söka beskriva en del ekonomiska områden som är relevanta för bedömningen av USA:s ekonomi.

Innan jag börjar den genomgången vill jag dock påpeka att USA har balansproblem. Man importerar för mycket och exporterar för lite, samtidigt som man har ett för lågt inhemskt sparande. Men ändå är ekonomin i grunden stark, och har utvecklats positivt, vilket jag tänkte låta följande rader visa.

Budgetunderskottet

Det allvarligaste i USA är "det skenande budgetunderskottet", skrev Klas Eklund i en A-pressartikel i slutet på november förra året. Men faktum är att veckan före börskraschen offentliggjordes att budgetunderskottet det senaste året minskat med hela 32 %. Från 220 till 148 miljarder dollar.

Om man i stället jämför budgetunderskottet med den totala ekonomin, BNP, var underskottet högst 1983 då det motsvarade drygt 6,5 %. För det gångna året blev motsvarande andel av BNP ungefär

3 %. Vad som skett är en halvering således av det reala budgetunderskottet på 4 år.

Det skadar kanske inte att jämföra med Sveriges budgetunderskott åren 1982-83, som då var 12 % av BNP. Denna relativa storlek av USA:s nuvarande budgetunderskott kommer inte fram i den svenska debatten, inte ens som faktauppgifter i massmedia.

Dessa verkliga siffror om budgetunderskottet visar att den kraftiga fokuseringen på budgetunderskottet i USA, som orsak till börskraschen, var kraftigt över-

Det är långt kvar innan svenska massmedia ger en balanserad bild av USA.

driven. Om det fanns ett direkt samband mellan budgetunderskottets storlek och kraftig nedgång på börserna borde den väl ha skett redan 1983? Den kraftiga börsnedgången den 19 oktober förra året kom en vecka efter den offentliga uppgiften att budgetunderskottet minskat med 32 %

Tillväxten

Om USA:s ekonomiska utveckling sade Kjell-Olof Feldt i Falun den 7 december att "tillväxten har avtagit markant". Vad gäller USA:s tillväxt under 1987 är i dag följande fakta kända: Tredje kvartalet i USA ökade tillväxten med 4,1 %, uppifrån 2,5 % kvartalet innan. För hela 1987 tyder allt på att man kommer upp i en tillväxt på i vart fall 3,2 %.

Ser vi tillväxten i ett längre perspektiv kan vi notera att under åren 1983-87 var den ekonomiska tillväxten i USA ca

18 %. En tillväxt i USA som var c:a 50 % högre än i Sverige.

Samtidigt bör man komma ihåg att Sveriges ekonomiska tillväxt till icke obetydlig del är beroende av den amerikanska. För den ovan redovisade perioden svarade USA:s ekonomiska utveckling för ungefär en tredjedel av den svenska tillväxten.

Sedan 1977, de senaste tio åren, har USA haft en större procentuell industri-tillväxt än något annat jämförbart land, vid sidan av Japan. År 1986 var USA:s industriella produktion 125 % av 1977 års nivå. Samma år nådde Japan 144, medan EG-området i sin helhet bara nådde 107 %.

Den industriella produktionen i USA har alltså ökat med drygt tre gånger Väst-Europas. Därtill kommer att produktiviteten ökat starkt i USA. Under de senaste 25 åren har andelen sysselsatta i industrin minskat från 25 % av den arbetande befolkningen till i dag 16 %. Särskilt snabbt har produktiviteten ökat under 1980-talet, med hela 4,1 % per år sedan 1982.

Arbetslösheten

Svenska socialdemokratiska politiker vill gärna jämföra USA:s arbetslöshet, som ligger knappt under 6 %, med Sveriges öppet redovisade 1,7 %. Men man glömmar då att Sverige sysselsätter nästan 4 % av arbetskraften i arbetsmarknadspolitiska projekt. Därtill kommer att förtidspensionering utnyttjas i vårt land på ett sätt som inte finns motsvarighet till i USA.

Allt tyder således på att Sverige inte har en lägre arbetslöshet än USA, men detta är ett ämne som nästan tycks vara tabu att diskutera.

I USA var 1981, när Ronald Reagan trädde till, arbetslösheten hela 11 %. Nu är den alltså nere i under 6 %, vilket torde vara så nära full sysselsättning i USA som är möjligt.

Samtidigt som arbetslösheten gått ned har antalet sysselsatta ökat. Går man tillbaka till 1981 har antalet sysselsatta i USA ökat med 15 miljoner. Så sent som i börskraschmånaden oktober förra året ökade antalet nya jobb med 550 000. Även i november förra året ökade antalet jobb — då med 330 000.

Även under 70-talet ökade sysselsättningen i USA. Sedan 1975 har antalet nya arbetsplatser i USA ökat med hela 25 miljoner. Under samma period har Väst-Europa inte skapat netto några jobb över huvud taget.

Skattesänkningen

År 1981 genomfördes en skattereform som innebar en minskning av högsta marginalskatten från 70 till 50 %. Vilka effekter har denna marginalskattesänkning haft?

För den genomsnittliga amerikanen har den federala skatten minskat med c:a 30 %. Trots detta har skatteinkomsterna ökat. Staten har alltså inte fått minskade intäkter, vilket den allmänna debatten bl a i Sverige ger intryck av.

Efter skattereformen 1981 har man i fasta dollar fått in 70 miljarder dollar mer i skatt än utan reformen. Faktum är att nedskärningarna av marginalskatterna stimulerade näringslivet att expandera och skapade många miljoner nya jobb. Detta ökade skattebasen så mycket att t o m med lägre skattesatser kunde fi-

nansdepartementet i USA ta in väsentligt mer skatt.

En annan effekt av de stora marginalskattesänkningarna, är att höginkomsttagarna nu ökat sin andel av skatten jämfört med medel- och låginkomsttagarna. Detta är en drastisk förändring av skattebördan i det amerikanska samhället, som inte uppmärksammats i Sverige.

De 5 % som har högst inkomst i USA har ökat sin andel av skattebördan med 5 procentenheter — från 35 till 40 % av skatteintäkterna. Medel- och låginkomsttagarna har på motsvarande sätt minskat sin andel av skatteintäkterna från 63 till 58 %.

I den svenska debatten för alla "förståsig-påare" fram förslaget att USA bör höja sina skatter. I landet det gäller, USA, finns det bara en enda av presidentkandidaterna, en demokrat, som vill höja skatterna.

I USA är man allt för medveten om att skattehöjningar både minskar arbetsviljan och därigenom reducerar antalet jobb och faktiskt driver på de statliga utgiftsökningarna. Under perioden 1947–87 förde varje skattehöjning med sig ytterligare 158 % i utgiftsökning. En intäktsökning via höjda skatter var således under de gångna 40 åren en direkt signal till att höja utgifterna med lika mycket — och därutöver med 58 % av de nya intäkterna. Detta empiriska samband har en kommité inom USA:s kongress presenterat under det gångna året. Uppgifterna har en klart dämpande inverkan på alla politiker som tidigare talade om skattehöjningar för att klara bl a budgetunderskottet.

Försvarskostnaderna

I den svenska debatten påstås att försvarskostnaderna i USA är rekordhöga. Det är ganska nöjsamt att då notera att för 1987 var försvarsutgifterna 6,4 % av BNP, vilket är 2 procentenheter under genomsnittet för perioden 1950–80.

Men i förhållande till Carter-tiden är det en höjning, från 5,5 till 6,4 procentenheter.

I det längre perspektivet ser försvarskostnaderna i USA i förhållande till de civila kostnaderna ut på följande sätt: Under åren 1950–70 låg i genomsnitt de civila federala kostnaderna på ungefär sam-

Allt tyder på att Sverige inte har en lägre arbetslöshet än USA.

ma nivå som försvarskostnaderna. Under 1970-talet blev de civila kostnaderna i genomsnitt dubbelt så höga som försvarskostnaderna. Denna relation finns i stort kvar under 80-talet.

Börskraschens orsaker

Utlösare av börskraschen den 19 oktober förra året var nog framför allt ränteuppgången i USA orsakad av en stram penningpolitik. Vidare påverkades aktiemarknaden av talet om dollarns fria fall som ett vapen mot Västtyskland. — Öka er ekonomiska aktivitet, annars gör vi dollarn mindre värdefull för er export, hotade USA:s finansminister James Baker några dagar före den 19 oktober. Men vi får inte glömma bort att vi också hade mycket höga börskurser. Börsen hade oavbrutet gått upp under en femårsperiod. Förr eller senare går den ned och all

erfarenhet talar för en cyklisk utveckling på börsområdet, liksom i ekonomin i stort.

Men den stora kraften i börsnedgången – 22,6 % på en enda dag – var dock något som inte ovanstående faktorer kan förklara. Inte heller om man endast tror på USA:s budgetunderskott som orsak till börskraschen kan man rimligtvis hävda att den förklarar häftigheten i börsfallet. Nej, skälet härtill är att finna på ett annat ställe: Datorerna eller "program trading" är de verkliga bovarna i dramat. Det har vi nu Reagans egen kommissions ord på. Men Reagans kommission, som un-

För den genomsnittliga amerikanen har den federala skatten minskat med ca 30 %.

dersökte börskraschen, föreslog inga åtgärder just mot "program trading", trots att man fann att det var datorerna som orsakade det kraftiga börsfallet.

Ett annat ingrepp i marknadsekonomin var Hong Kong-börsens stängning i nästan en hel vecka – med början den 20 oktober. När börsen sedan öppnades sjönk Hong Kong-kurserna med i genomsnitt 33 %. Den "stanken" spred sig sedan över hela världen.

Detta andra ingrepp i marknadskrafternas normala arbetssätt innebar dessutom en dubbelchock – för de som nödtorftigt hade hämtat sig från den svarta måndagen.

Nu visar det sig också att den kraftiga

börsnedgången fredagen den 8 januari, som en reaktion på Reagankommissionens förslag, åter igen berodde på datorerna. Börsfallet blev 7 %. Det hade troligen blivit bara hälften så mycket om inte dataprogrammen satt igång en nedgång som var hela 3 procentenheter den sista halvtimmen.

Mot bättre vetande

Det är ingen tvekan om att såväl demokraterna i USA som socialdemokraterna i Sverige tar stora risker med sina omotiverade angrepp på USA:s ekonomi. Talar man tillräckligt illa om USA:s ekonomi, att man inte har förtroende för den, kan kritiken i sig bli självuppfyllande.

Nog tycker man att en betrodd finansminister, som Kjell-Olof Feldt, skulle kunna låta bli att använda demagogiska knep mot bättre vetande. Men tydligt är att i politik är – som i krig och kärlek – det mesta tillåtet.

Nu får man bara hoppas att kritiken inte blir självuppfyllande. För socialdemokraterna kan kritiken fylla en annan funktion än att slå mot marknadsekonomin. Genom att hävda att USA:s politik skapar "ekonomiskt kaos" i hela världen (Feldts påstående) blir en framtida svensk devalvering Ronald Reagans fel.

Det skall bli mycket intressant att se hur USA:s ekonomi kommer att beskrivas under året som följer. Min tro är att USA kommer att spela en viktig roll i den svenska valrörelsen. Frågan är då om det blir genom korrekta fakta eller genom fortsatt förtal.